

Pedagogická diagnostika

Diagnostikou rozumíme zjišťování informací o hlavních činitelích výchovně vzdělávacího procesu a vztazích mezi těmito činiteli, jedná se o „vyšetřovací“ činnost na nichž se podílí pedagog i žáci!

Pedagogická diagnostika je podmínkou účinného vzdělávání a výchovy, podmínkou účinného vzdělávacího procesu a je jeho nedílnou součástí. Jde o poznání jedince pro efektivní uplatnění pedagogického působení

pedagogická diagnostika

pedagog

projekt

podmínky

žáci

Diagnostické cíle, obsah, výuková jednotka, diagnostické metody apod.

D. vědomosti

D. schopnosti

organizační schopnosti

spoluúčast

sebekontrola

vzájemná kontrola

Testy vědomostí, materiální podmínky....

Výsledky diagnózy závisí na:

- výběru diagnostických prostředků
- schopnostech pedagoga získané údaje adekvátně interpretovat

Diagnostická činnost pedagoga spočívá v těchto oblastech:

- **žakovské výkony** – nejen pouze výkon, ale celková výkonnost a předpoklady k výkonům (posuzování technické stránky, vědomostí a dovedností, psychické předpoklady, nadání, apod.).
- **Struktura a dynamika osobnosti žáka** – zahrnuje sféru předpokladů ke vzdělávání a zároveň je i východiskem pro výchovné působení (schopnosti jednotlivce, specifické schopnosti např. intelektové předpoklady jednotlivců. Pedagog si všímá i postojů a motivace žáků a celkové zaměřenosti jejich osobnosti i vlastností, které jsou pro vývoj žáka podstatné (cílevědomost, sebeovládání, odolnost a další)

- **Sociální vztahy** – vztahy uvnitř skupiny, vztahy žák – pedagog, žák – žák, žák - rodiče. Atmosféra ve skupině je důležitým faktorem v výchovně vzdělávacího procesu.

metody pedagogické diagnostiky

1. metody testové

- Psychologické testy
- Vědomostní (didaktické) testy
- Motorické testy pro diagnostiku pohybových schopností a pohybových dovedností

2. metody netestové

- Pozorování
- Posuzování
- Dotazování (dotazník)
- Rozhovory
- Motografie (video, film...)

Za současného stavu je obtížné, aby pedagog sám ovládal všechny diagnostické postupy. Důležitá je ovšem informovanost o různých možnostech. Vlastní součástí pedagogické práce přitom zůstává ***diagnostická činnost jako základ individuálního přístupu a zdroj zpětnovazebních informací.***

Příklady diagnostických metod:

Pozorování = diagnostický prostředek pedagoga, zaměření a soustředění subjektu na předmět pozorování (objekt) 4 fáze pozorování:

1. stanovení **cíle** pozorování, co chci zjistit,
2. **určení symptomů** pozorování (pozor pozorujeme pouze vnější projevy ze kterých můžeme skutečný stav jen předpokládat)
3. **vlastní vnímání** projevů žáka a **identifikace** evidencí
4. **klasifikace** zaevidovaných údajů

Z pozorování vychází i relativně samostatná skupina diagnostických technik =

posuzovací škály (posuzování) "PŠ"

Hodnocení pomocí posuzovací škálou rozumíme ***posuzování druhé osoby (nebo i sebe) s použitím předem určeného měřítka čili škály***

"PŠ" nám zpřesňují náhodné a nesystematické pozorování tím, že vymezují předmět pozorování a určují kontinuitu čili rozměr v němž se tyto projevy pohybují a definují jednotlivé opěrné body pro posouzení (stupnice, škála)

Existuje **mnoho typů škál** (numerické, pořadové, párové srovnání, nucená volba, analytické apod.

Dotazování

pomáhá především ke zjišťování skrytých důvodů, které pouhým pozorováním vnějších projevů nemůžeme rozpoznat (rozhovor, dotazníky)

Nedostatky v posuzování a osobnosti posuzovatele:

Různí posuzovatelé mají různé předpoklady pro posuzování svou úlohu zde hrají:

- **zkušenosti** (životní i sportovní), lépe hodnotí lidé starší 30 let, ženy lépe než muži
- **vědomosti, podobnost** (tendence chápat žáka stejného zaměření jako posuzovatel)
- **inteligence** – uplatnění lidí "racionálního" charakteru, chápání vztahů schopnost "vhledu"
- **komplexnost** – souvisí s inteligencí = chápání složitosti jevů a podmíněnost všech projevů
- **odstup** – oproštění od emocionálních vztahů (sympatie ...)
- **haló efekt** – vztah k posuzovanému (první dojem)
- **centrální tendence** - snaha vyhýbat se krajním hodnotám
- **předsudky a stereotypizace** – (barva pleti, zamlklost, uzavřenost žáka...)

Evidence v procesu vzdělávání

Evidence: *záznam výsledků didaktické diagnostiky a jejich hodnocení.*

zaznamenání všech podstatných a nezbytných informací o žácích

Evidence má být:

- **soustavná a průběžná**
- **přehledná a jednoduchá**
- **všestranná, komplexní (kvalitativní i kvantitativní stránka)**

Rozlišujeme evidenci :

- **úvodní /předběžnou/**
- **průběžnou**
- **závěrečnou /výslednou/.**

Prostředky dokumentace:

Pedagogický deník – zachycení vyučovacích jednotek (plánované, realizované) se stručným hodnocením, výsledky diagnostiky..., evidence zatížení objemu, intenzity, charakteru činnosti

Výsledky vyšetření – záznam o zdravotním (psychickém) stavu

Organizační zajištění, evidence docházky,

Přehled výsledků průběžného hodnocení, kontrolních testů...

Záznamy o jednotlivých žácích, Závažných situacích ve třídě.....

Pečlivě vedená dokumentace a kvalitní analýza záznamů jsou předpokladem k úspěšné práci pedagoga

Pedagogická diagnostika je nejčastěji chápána jako teorie a teoreticky zdůvodněná praxe zjišťování, rozpoznávání, klasifikování, charakterizování a hodnocení úrovně a předpokladů pedagogického rozvoje objektu výchovy, t.j. žákovy osobnosti, rozvinutého cílevědomým pedagogickým působením, usilujícím o dosahování cílů výchovy a o plnění konkrétních výchovně - vzdělávacích cílů a úloh. Diagnosticky se sleduje efektivita výchovy a vzdělávání.

Toto diagnostické úsilí je spojené s poznáváním podmínek výchovně - vzdělávacího procesu, především s hledáním příčin konkrétního pedagogického rozvoje a také s prognostickými úvahami a s návrhem nezbytných pedagogických opatření.

Pedagogická diagnostika, její teorie a praxe může být uskutečňovaná ve třech rovinách:

1. V nejširším slova smyslu : obsahuje pedagogické, psychologické, sociální a biologické aspekty
2. V užším slova smyslu : Sleduje se rozvoj vzdělávání a výchovy objektu a pedagogické podmínky tohoto rozvoje
3. V nejužším slova smyslu : Zaměřená na sledování úrovně rozvoje vzdělání a výchovy

PEDAGOGICKÁ DIAGNÓZA

Základním pojmem pedagogické diagnostiky je pedagogická diagnóza. Jde o ústní nebo písemné vyjádření výsledků diagnostického šetření, o zjištění stupně pedagogického rozvoje objektu výchovy, t.j. úrovně vzdělání a vychovanosti. Diagnóza vyjadřuje výsledky diagnostického šetření na různé úrovni náročnosti. Nejčastějším realizátorem diagnózy je pedagog (učitel). Učitelova diagnóza je většinou neformální a neoficiální a může být registrovaná stručným záznamem. Bývají sledované především tyto stránky žákovy osobnosti : didaktický rozvoj, morální vlastnosti, tělesné zdraví a vývoj, pohotovost - psychomotorická a smyslová, rodinná anamnéza, zdravotní stav, sociální, kulturní a výchovná stránka rodinného prostředí, možnosti materiální a výchovně - kulturní, kterými rodina může žákovi pomoci ve školní práci, v profesionální přípravě. Diagnóza tedy vyjadřuje úroveň vědomostí, dovedností a návyků, formativně vytvářených poznávacích procesů, světového názoru, postojů, zájmů, morálních, estetických, pracovních a tělovýchovných zvláštností osobnosti nebo skupiny, které jsou nebo byly cílevědomě utvářené výchovnými činiteli, t.j. rodinou, školou anebo jinými vlivy.

Tři roviny pedagogické diagnózy:

Mikrodiagnóza - je krátkodobá. Učitel pomocí mikrodiagnostických postřehů ve vyučování bezprostředně reaguje na podněty žáků

Základní, denní diagnóza - klade si složitější úlohy při hodnocení objektu. Je spojená většinou se zkoušením, sledováním žáků v jednotlivých skupinách

Dlhodobá, skupinou pedagogů sestavená zevšeobecňující diagnóza - je závěrečným zhodnocením žáka nebo skupiny

Výsledkem pedagogicko - diagnostické práce je vypracování pedagogické prognózy, t.j. plánu, který odpovídá výchovné práci (konkrétního, z pedagogické diagnózy vyplývajícího plánu výchovy jedince nebo celé skupiny, u které byla stanovená pedagogická diagnóza).

OBSAHOVÉ ASPEKTY PEDAGOGICKÉ DIAGNOSTIKY

Pedagog, který provádí diagnostické šetření, musí znát učební osnovy, učebnice, etapy rozvoje vzdělání žáků v jednotlivých ročnících a obdobích školního roku, dále musí znát požadavky na morální, estetický a tělesný rozvoj žáků.

Každý učitel ve svém předmětu a z pohledu svého výchovného působení trvale sleduje žáka v celé šíři rozvoje tak, jak je to určeno učebními osnovami, výchovnými požadavky, a také musí hledat příčiny problémů a studovat zvláštnosti podmínek pedagogického rozvoje. Platná je všeobecná zásada, podle které vše co je záměrně pedagogicky rozvíjeno, se musí také záměrně diagnosticky sledovat. Závažná zjištění se zapisují do osobních listů a později do charakteristiky.

Z funkcionálního hlediska se rozlišují dva diagnostické záznamy:

Diagnóza neúřední, neoficiální, která se uskutečňuje podle potřeby, podle aktuálních projevů žáka

Diagnóza úřední, oficiální, zpracovaná podle centrálních metodických pokynů a podle požadavků na vypracování osobního listu žáka a charakteristiky žáka

Obsahové zaměření pedagogické diagnostiky vyplývá z teoretické koncepce cílů a úloh pedagogického rozvoje osobnosti žáka nebo skupiny, z obsahu výchovy, který má žák zvládnout. Sleduje se rozvoj vzdělání, rozvoj morálních vlastností, estetický a pracovní rozvoj, schopnosti tělovýchovné, sportovní a branné.

V osobním listě žáka základní školy jsou sledované tyto údaje:

Osobní údaje

Prospěch v jednotlivých ročnících

Záznam o vývoji žáka

Postoje žáka

Chování a jednání v kolektivu

Usilovnost

Vztah k režimu školy

Citový život

Převládající rysy osobnosti, morální vlastnosti

Zdravotní stav

Rodinné, materiální, sociální, kulturní podmínky

Zájmová činnost, profesionální příprava

Hodnocení mimořádných výkonů a chování

Jedním z obsahových prvků diagnostického šetření a diagnózy je zjištění

studijních, pracovních a profesionálních předpokladů a naznačení reedukační resp. nápravné možnosti.

Jde o formulování výchovných plánů, které mají osobnost upravit, zlepšit ve smyslu výchovných cílů.

Učitelova diagnóza je výchozí diagnózou, její závěry je možné doplnit a zpřesnit diagnózou ostatních pedagogů, speciální - pedagogickou nebo také diagnózou jiných odborníků.

OBLASTI PEDAGOGICKÉ DIAGNOSTIKY

Podle všeobecnosti a konkrétnosti řešené problematiky:

Všeobecná teorie pedagogické diagnostiky

Didaktická diagnostika

Diagnostika výchovného rozvoje

Speciálně didaktické diagnostiky

Podle zaměření na typ školy:

Diagnostika dítěte předškolního věku a mateřské školy

Diagnostika žáka základní školy

Diagnostika žáka střední školy

Diagnostika studenta vysoké školy

Diagnostika speciálně - pedagogická

Diagnostika kvalifikačního rozvoje, profesionální odbornosti dospělých

Diagnostika v mimoškolní činnosti

Podle objektu diagnostického šetření:

Diagnostika žáka - jedince

Diagnostika skupiny žáků

Diagnostika vzdělávání a výchovného rozvoje sociální skupiny

Diagnostika pro potřeby zjišťování příčin a podmínek pedagogického rozvoje:

Diagnostika výchovně - vzdělávací práce učitele

Diagnostika výchovně - vzdělávací práce rodiny

Diagnostika výchovného vlivu kamarádů, ulice

Diagnostika výchovného a vzdělávacího vlivu širšího sociálně - pedagogického prostředí

METODOLOGICKÉ ZÁKLADY PEDAGOGICKEJ DIAGNOSTIKY

Jeden z metodologických základů pedagogické diagnostiky je pedagogická teorie rozvoje osobnosti. Ta se opírá o teorii rozvoje osobnosti, což je učení o sociální determinanci osobnosti, podle které je vědomí odrazem sociálního bytí a osobnost je rozvíjena a to velmi konkrétně, především výchovou. Většina vědomostí, návyků, idejí a světonázorových postojů, morálních kvalit osobnosti, estetických poznatků a postojů, pracovních kvalifikačních předpokladů je ovlivněná pedagogickými vlivy.

Pedagogika adaptuje sociální požadavky na rozvoj člověka do polohy

výchovně - vzdělávacích cílů, úloh, do výběru obsahu vzdělání a norem jednání (chování) a pedagogicky je modifikuje. Úlohou učitele je rozvíjet osobnost ve smyslu cílů výchovy, které odpovídají dané společnosti. významným metodologickým základem pedagogické diagnostiky je uplatňování zákonů dialektiky.

V pedagogické diagnostice se výrazně projevují zákony dialektiky, především zákon o vzájemné souvislosti jevů. Žák je ovlivňovaný množstvím výchovných činitelů, žije v rozdílných sociálních podmínkách, je pod vlivem spolužáků, žije v konkrétním sociálním prostředí atd. Pro pedagogickou diagnostiku vyplývá z tohoto zákona dialektiky logický závěr : je nutné studovat všechny podmínky, při kterých se odehrává žáková činnost, poznat konkrétní podmínky jeho aktivity, souvislosti ve vzájemném působení činitelů, jevů sociálního života. Je nutné sledovat všechny prvky, všechny činitele, nemožno ignorovat rodinu, ani sociální prostředí, nadání a zdravotní stav. Je potřebné současně sledovat i množství diferencí v pedagogickém procesu, které podstatně ovlivňují kladně, ale i negativně žáka.

Dalším, výrazným metodologickým základem pedagogické diagnostiky je teorie diferencí ve výchovně - vzdělávacím procese, v činitelích a podmínkách a jejich důsledcích. Teoretické studium diferencí si žádá především vymezení pojmu difference v pedagogickém procesu. Pod tímto pojmem možno chápat vzájemné rozdíly mezi žáky, v působení učitelů, v pojmání výchovného procesu, v jeho průběhu. Difference možno sledovat v cílech výchovy, v celkové práci škol, ve výchovných formách, v atmosféře výchovy a vyučování, v učebních plánech, v osnovách a učebnicích, v metodách a v materiálním vybavení škol a výchovných institucí. O diferencích je možné mluvit i v ponímání rodinné výchovy, mimoškolní výchovy.

Úlohou pedagogiky, didaktiky a pedagogické diagnostiky je zmapovat a rozpoznat pedagogické difference (zvláštnosti), klasifikovat je a rozpoznat jejich kladné a záporné důsledky se zvláštním zřetelem k individualitě objektu. Každá společnost usiluje o vytyčení a realizaci vlastních, specifických cílů výchovy, což se bezprostředně projevuje nejen ve výběru obsahu, metod, ale i v organizaci výchovy a výběru pedagoga.

V pedagogické diagnostice je časté posuzování a hodnocení žáka z hlediska celkového vztahu ke vzdělání, k jednotlivým předmětům a výchovám, ke škole, ke knize. Z tohoto aspektu můžeme žáky diagnosticky zařadit do několika skupin:

Žáci zanícení pro studium, pro určitý předmět, obor, pro určitý druh práce
Žáci pedagogicky spolupracující, pedagogicky přizpůsobiví, ochotní se učit, ale jen za podmínek, že jsou vedeni a přesvědčeni učitelem

Žáci, kteří spolupracují pod pedagogickým nátlakem

Žáci pedagogicky lhostejní

Žáci depresivní, pasivní ve škole i mimo ni, zakřiknutí

Žáci znechucení školní prací, učením, předmětem

Žáci pedagogicky deviovaní, jsou zaměřeni na jinou poznávací činnost, na spontánní vzdělávání mimo školu

PEDAGOGICKÉ DIAGNOSTICKÉ METODY

Základním metodologickým a metodickým principem pedagogických diagnostických metod je systémově - strukturální a analyticko - syntetický přístup, který usiluje o obsahové a procesuální analýzy výkonů žáků a jejich hodnocení podle kritérií kvality a kvantity výkonů.

1. ÚSTNÍ ZKOUŠKY
2. PÍSEMNÉ A GRAFICKÉ ZKOUŠKY
3. METODA ANALÝZY CHYBNÝCH NEBO VYNIKAJÍCÍCH VÝKONŮ
4. METODA ANALÝZY A HODNOCENÍ PÍSEMNÉHO PROJEVU
5. METODA ANALÝZY A HODNOCENÍ ČTENÍ A CHÁPÁNÍ ČTENÉHO TEXTU
6. METODA CHÁPÁNÍ VÝZNAMU OBRAZU A DĚJE
7. METODY ANALÝZY A HODNOCENÍ SOUVISLÉHO ÚSTNÍHO PROJEVU
8. METODA ANALÝZY A HODNOCENÍ MATEMATICKÝCH VÝKONŮ
9. ANALÝZA A HODNOCENÍ VÝSLEDKŮ ČINNOSTI
10. DIDAKTICKÉ TESTY
11. METODA DLHODOBÉHO SYSTEMATICKÉHO POZOROVÁNÍ
12. METODA POZOROVÁNÍ ŽÁKA V KRAJNÍCH SITUACÍCH
13. EXPLORACE
13. DOTAZNÍKY
14. DIAGNOSTIKA ROZUMOVÉHO ROZVOJE A ÚROVNĚ VZDĚLÁNÍ
15. DIAGNOSTIKA VĚDOMOSTÍ
16. DIAGNOSTIKA DOVEDNOSTÍ
17. SUBJEKTIVNÍ PODMÍNKY A JEJIC DIAGNOSTIKA
18. HODNOCENÍ A KVALITATIVNÍ PŘÍSTUPY V PEDAGOGICKÉ DIAGNOSTICE

Metody na poznávání osobnosti žáka

1. Pozorování
2. Experimentální metody – podle toho v jakých situacích se experiment realizuje – laboratorní, přirozený, terénní experiment
3. rozhovor – neřízený, řízený
4. dotazníky, anketa
5. Psychologické testy – vyšetřovací metody
6. Sociometrické metody
7. Analýza produktů činností (písemné práce, výtvarné práce atd.)